

Emil HERŠAK, *Drevne seobe: prapovijest i stari vijek*, Zagreb, 2005.

U nakladi Školske knjige iz Zagreba, 2005. godine tiskana je knjiga *Drevne seobe: prapovijest i stari vijek* Emila Heršaka. Valja naglasiti kako se po prvi put jedan domaći autor dao u sveobuhvatnu analizu migracija ljudi od prapovijesti pa do kraja starog vijeka. Već zbog toga ova knjiga predstavlja jedinstveni poduhvat. Knjiga je podijeljena na četiri cjeline: *Kameno doba*, *Metalno doba*, *Stari i antički svijet* te *Zaključna razmatranja*. Na kraju knjige donijet je opsežan popis korištene literature.

Prva dva poglavlja ove knjige (kameno i metalno doba) svojom su tematikom vezana uz pitanje antropogeneze, odnosno uz antropologiju te migracije u prapovijesti. Autora knjige zaokuplja pitanje prve pojave "uspravnog čovjeka", njegova pradomovina te migracije iz pradomovine na druge kontinente. Izrazito su važne, pri razmatranju problema antropogeneze i širenja čovjeka po planetu, kako se u knjizi ističe i pojašnjava, mijene u ekosustavu.

E. Heršak smatra kako se prvi čovjek pojavio na području Afrike i odatle širio dalje. Svakako je značajan i povijesni pregled kroz problematiku ljudske pradomovine u znanosti, a koji se nalazi u recima ove knjige. Uspravni čovjek (*Homo erectus*) "stoji na razmeđu. Sve su prijašnje vrste majmunaste, sve su vrste nakon njega očito ljudske u izgledu i ponašanju" (str. 17.). *Homo erectus* selio se slijedeći životinje kojima se hranio, što je potvrđeno materijalnim ostacima od Europe do Jave, pa čak i istočnije, do otoka Flores (str. 26-27). Uz to, dat je pregled kroz problematiku *neandertalaca* u suvremenim istraživanjima. Za razdoblje mezolitika ističe se utjecaj klimatskih osobitosti onovremene Sahare na migracije ljudi. Za neolitik naglašava se važnost zemljoradnje, iako izgleda da je ona bila sastavni dio života ljudi i prije. U to vrijeme ljudi se počinju baviti uzgojem voćaka i vinove loze. Autor daje vrlo pregledan presjek kroz teorije koje postoje u literaturi, a vezane uz stočare i nomadski način života (str. 106-110.).

Iskopavanjem metalnih ruda te njihovom preradom stvoreni su kvalitetniji alati. To je, između ostaloga, stvorilo i važnu društvenu skupinu starih društava – kovače. Kvalitetni alati pridonijeli su intenzivnijoj zemljoradnji, što je pak značilo i bolje uvjete života. Malobrojnost populacije u odnosu na dostupne resurse u prirodi te zemljoradnja doprinijele su "blagostanju", a to je svakako predstavljalo nešto vrijedno "zaštite". Uz pojavu metalnih oruđa-alata, kovalo se i oružje. Unutar većih zajednica došlo je do društvenog raslojavanja i koncentracije moći u rukama manjeg broja ljudi, odnosno došlo je do formiranja prvih država. No, autorova razmatranja daleko su detaljnija i zanimljivija od navedene pojednostavljene sheme.

U drugom dijelu knjige, koji se bavi starim vijekom, autor razmatra osobitosti starih civilizacija, ponajviše Mezopotamije, Bliskog istoka, Egipta, Kine i dviju Amerika. Nakon stvaranja te "opće" slike autor prati integraciju unutar starovjekovnih društava, širi svoje razmatranje, uz navedene civilizacije, na stare Grke i Rimljane te staru Indiju. Ističe dvije vrste migracija – grupne i individualne. Najčešće su pri sukobima starih

država i naroda pobjednici selili poražene kako bi skršili njihov otpor. Takvu politiku vodili su, primjerice, Egipćani, Perzijanci, Hetiti, Kinezi i Rimljani. Prije takve prakse prevladavalo je sustavno ubijanje poraženih. Osobit problem koji je zaintrigirao autora jesu migracije pojedinaca. On pri razmatranju te pojave koristi vrela poput Epa o Gilgamešu, Odiseje i sl. Druga, izrazito važna vrsta migracija u starom vijeku, jest kolonizacija. Ona je specifična po tome što nije bila nametnuta da se razbije zajednica, već je bila nužna, uglavnom zbog ekoloških promjena ili društvenih napetosti. Pri tome su ljudi koji su kolonizirali daleka područja u pravilu prenosili i stari sustav vrijednosti. Poseban osvrt dat je na feničku, kartašku, grčku i rimsku kolonizaciju.

Knjiga *Drevne seobe: prapovijest i stari vijek* zamišljena je kao sveobuhvatna sinteza migracijskih kretanja od svitanja ljudske vrste pa sve do kraja starog vijeka. Autor se pri pisanju suočavao s problemima antropogeneze, odnosno antropologijom, problemima vezanim uz razvoj starih kultura i civilizacija, odnosno prapoviješću i poviješću, problemima migracija ljudi i formiranja prvih društava, tj. sociologijom, ali isto tako jezičnim problemima, lingvistikom kao i kontroverzama u arheologiji, geologijom itd. Sve to govori kolike je napore valjalo učiniti pri izboru literature, ali i pri promišljanju kako tako složeni materijal pretočiti u knjigu. Autor se nije ustručavao, pri donošenju svake od izrečenih teza, prikazati niz drugih teorija vezanih uz određeni problem, odnosno povijesni pregled njihova razvoja. Literatura koju je pri tome navodio kao i stavovi raznih škola, odnosno autora, uistinu su imponantni. Vrijednost knjige je svakako velik broj karata koje pojednostavljaju njezino razumijevanje. Nesporna je jedinstvenost ove knjige na području migracijske problematike te se preporuča svakome tko želi steći osnovna saznanja o tom dijelu ljudske prošlosti.

Ozren KOSANOVIĆ, prof.